

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДО СТВОРЕННЯ ВИХОВНОГО ПРОСТОРУ ШКОЛИ ЯК УМОВА ПРОФІЛАКТИКИ ДЕЗАДАПТАЦІЇ УЧНІВ

У статті проаналізовано досвід соціальної та соціально-педагогічної роботи з профілактики дезадаптації учнів у середовищі загальноосвітніх навчальних закладів, визначено суть та особливості роботи фахівців соціальної сфери (соціальних педагогів, психологів класних керівників) з метою проектування превентивного виховного простору школи, а також наведено методи та засоби профілактики дезадаптації учнів; систематизовано основні ідеї для розробки методичного забезпечення процесу професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з профілактики дезадаптації учнів шляхом проектування виховного простору.

Ключові слова: фахівець соціальної сфери, профілактика дезадаптації учнів, виховний простір, школа, професійна підготовка.

Постановка проблеми. У процесі становлення особистості освіта відіграє одну з визначальних ролей поряд із сім'єю, державою та іншими соціальними інститутами. Але, в умовах сучасного суспільства, коли поширюються різноманітні проблеми, освітні заклади, на жаль, не можуть у повній мірі реалізувати власні функції по відношенню до учнів, які за певних об'єктивних причин (вади розвитку, соціальні проблеми сім'ї, складні життєві обставини тощо) не мають можливостей інтегруватися у їхнє середовище. Така категорія дітей потребує кваліфікованої допомоги з боку фахівців соціальної сфери, покликаних забезпечувати підтримку і супровід соціалізації дезадаптованих особистостей, проте важливою для суспільства є виконання фахівцями функції профілактики дезадаптації учнів, що дозволяє істотно зменшити їхню кількість. Період навчання є етапом соціалізації дитини, коли вона набуває важливих характеристик для успішного входження у суспільне життя за умови адаптації у соціальному середовищі навчального закладу чи певної соціальної інституції, тому проблема професійної підготовки фахівців до профілактики дезадаптації учнів в умовах закладів освіти є вельми актуальною, бо від її вирішення залежить ефективність виконання сучасними закладами освіти нормативних функцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми дослідження. Аналіз наукової літератури з проблеми профілактичної роботи з дезадаптованими учнями показав, що в Україні та за кордоном накопичено чималий досвід у зазначеному напрямі. Дослідженими є такі аспекти проблеми: сутність та особливості профілактичної роботи з дезадаптованими учнями в Україні (О. Безпалько, І. Галатир, І. Зверева, В. Оржеховська, С. Харченко та ін.); специфіка різних видів соціальної допомоги дезадаптованим учням за кордоном (Л. Бениш, І. Братусь, Р. Гілберт, У. Дейнет, Е. Мазліш, Е. Матцнер, Н. Щуркова та ін.); профілактика девіантної поведінки неповнолітніх (Ю. Василькова, Н. Максимова, Г. Федоришин та ін.); соціально-педагогічні засади профілактики насильства в сім'ї (Л. Повалій, В. Постовий, В. Слот, Х. Спаніард, Т. Шульга та ін.); теоретичні основи загальної та спеціальної професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та працівників до означеного виду діяльності (О. Білоліпцева, Л. Горбань, О. Карпенко, А. Кулікова, М. Малькова та ін.). Але попри великої кількості ґрунтовних досліджень проблема професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до проектування виховного простору, що забезпечуватиме профілактику дезадаптації учнів потребує наукового розгляду, що і зумовило необхідність її вивчення.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – визначення концептуальних ідей створення виховного простору шляхом координації роботи фахівців соціальної сфери з профілактики дезадаптації учнів у закладах освіти, а також виділення ефективних засобів та методів для розробки методичного забезпечення процесу професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери. Завданнями статті є: визначення суті та особливостей роботи майбутніх фахівців соціальної сфери з профілактики дезадаптації учнів у закладах освіти, аналіз інноваційного досвіду профілактики дезадаптації учнів у закладах освіти, розробка шляхів та засобів забезпечення розвитку професійної готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи в означеному напрямі.

Результати теоретичного аналізу. Аналіз науково-методичної літератури з проблеми організації соціальної роботи з профілактики дезадаптації учнів показав, що науковці та педагоги-практики ведуть незупинний пошук нових моделей побудови інноваційних закладів освіти та виховання, що створюватимуть умови для більш ефективної соціалізації учнів, врахування викликів та запитів сучасного соціуму. З метою підсилення виховних функцій системи освіти у складі навчальних закладів з'явилися психологічні служби як «структурний підрозділ... основною метою діяльності якого є

забезпечення та підвищення ефективності педагогічного процесу, захист здоров'я і соціального благополуччя усіх його учасників: вихованців, учнів, студентів, педагогічних і науково-педагогічних працівників» [1, с. 448]. Серед посадових обов'язків соціального педагога у психологічній службі виділяють такі [1, с. 449]: забезпечення соціально-педагогічного патронажу дітей та молоді в системі освіти; сприяння взаємодії навчальних закладів, сім'ї, служб у справах неповнолітніх, соціального захисту, центрів соціальних служб для молоді, кримінальної міліції, державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, неурядових і громадських організацій із метою адаптації дитини до вимог соціального середовища та творення умов для її благополучного розвитку. З огляду на вищезначене соціальний педагог психологічної служби в системі освіти – фахівець, що організовує виховну роботу з учнями, схильними до дезадаптації та їхнім оточенням в різних соціокультурних середовищах (сім'я, навчальна установа, соціальні установи, які забезпечують додаткові умови соціалізації учнів тощо) та має підсилювати виховні можливості різних соціальних інституцій. Отже, у сучасних умовах мінливого та нестабільного соціуму фахівці соціальної сфери (соціальні педагоги, соціальні працівники, психологи тощо) є важливими суб'єктами професійної діяльності, що мають здійснювати профілактику дезадаптації учнів у різних соціальних інституціях, забезпечуючи недопущення виктимізації дітей та молоді. У галузях соціальної педагогіки, соціальної роботи, соціальної та педагогічної психології накопичено чималий досвід превентивних методів роботи з учнями.

Цікавим у роботі фахівців соціальної сфери є впровадження у роботу шкіл соціально-екологічного підходу, що передбачає три спрямування: екологія дитинства, екологія сім'ї та екологія соціуму. Т. Лодкіна зазначає, що «серед провідних напрямів у цій роботі з дітьми є: виявлення дітей у зоні ризику, виявлення причин, що призводять до дитячої дезадаптації, а також профілактика у них відхиляючої поведінки, формування в учнів потреб у здоровому способі життя» [4, с. 82].

У вирішенні проблеми попередження та подолання дитячої бездоглядності в Україні В. Оржеховська виділяє такі стратегічні напрями [5, с. 6]: не допустити самого явища дитячої бездоглядності, появи дітей вулиці, попередити втечі дітей з навчального закладу та сім'ї (потрібно створити такий превентивний простір для дитини і таку виховну систему в школі, яка б попереджувала відчуженість учнів від навчального закладу, забезпечувала позитивний мікроклімат у шкільних колективах, сприяла оволодінню конкретними превентивними методиками вчителями-предметниками, класними керівниками, заступниками директорів з виховної роботи, шкільними психологами, соціальними педагогами; потребує консолідації зусиль школи, правоохоронних органів, громадських організацій, релігійних конфесій (робота з батьками); забезпечення підготовки кадрів з профілактики дитячої бездоглядності. Враховуючи предмет нашого дослідження, вважаємо за потрібне з метою здійснення комплексної діяльності з профілактики дезадаптації учнів створення цілісної системи роботи фахівців соціальної сфери, що за допомогою координації зусиль сім'ї, школи та спеціалізованих соціальних інституцій має забезпечити створення соціально-виховуючого простору, що знизить дію негативних чинників соціалізації учнів та підсилить їхній особистісний потенціал.

Як зазначають В.І. Кириченко, Г.Г. Ковганіч, «атрибутом інноваційного навчального закладу XXI стане відкритий виховний простір, спрямований на плекання дитини як суб'єкта власного життя і успіху, оволодіння нею життєвою компетентністю» [3, с. 7]. Автори розрізняють суть категорій «виховна система», «система виховної роботи», «виховне середовище» та «виховний простір» як важливі у процесі виховання учнів в умовах загальноосвітнього навчального закладу. «Виховний простір – це частина потенційного виховного середовища (як правило, ширшого за межі навчально-виховного процесу), що освоєно вихователями та вихованцями; поле виховної діяльності, яке цілеспрямовано розвивається і перетворюється і містить у собі природний, соціальний, інформаційний та культурний компоненти у якості підпросторів» [3, с. 8]. Дослідники зазначають, що «поеднання виховного простору школи та життєвого простору учня породжує простір розвитку життєстійкості та життєздатності учня» [3, с. 9]. Одним із провідних принципів, що відіграють важливу роль у побудові виховного простору автори визначають принцип «превентивності» (перетворення середовища ризиків на простір можливостей для самореалізації особистості). Дослідники пропонують застосовувати з цією метою міжсекторальне партнерство, коли фахівці різних секторів, робота яких є пов'язаною з проблемами виховання (освіти, медицини, соціальних служб, правоохоронних органів, служб у справах сім'ї, молоді та спорту, установ культури тощо) об'єднують власні зусилля і ресурси, взаємозбагачуючи і взаємодоповнюючи виховний простір. Цілком поділяємо ідею про необхідність вирішення різноманітних виховних проблем школи за допомогою реалізації міжсекторального партнерства, що створюватиме умови для збагачення позитивних виховних впливів різних соціальних інституцій.

Основним механізмом створення виховного простору автори визначають «взаємодію суб'єктів, об'єднаних однаковою розумінням концепції виховного простору, педагогічних задач, єдиними принципами підходами до виховання, подіями, у яких ключовим технологічним моментом є їхня спільна діяльність», «виховний простір – результат олюднення, спільної діяльності... не тільки творчої але й інтегруючої...» [3, с. 11-12], тому середовище треба уміти використовувати у виховних цілях, а виховний простір треба уміти створювати. Отже, враховуючи вищезазначені ідеї вважаємо, що створення превентивного виховного простору, в якому поєднають зусилля різні соціальні інституції сприятиме підвищенню позитивних впливів на процес розвитку учнів та дозволить запобігти їх дезадаптації, тому

важливим завданням професійної освіти є підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери до проектування виховного превентивного простору на основі міжсекторального партнерства школи та інших соціальних інституцій.

О. Ігнатовим та Л. Ставничю розроблено інноваційний проект «Школа повного року навчання», що впроваджується з вересня 2007 року в загальноосвітній школі № 23 Деснянського району м. Києва і є «сучасною моделлю гармонізації навчальної та позаурочної діяльності учнів в умовах соціокультурного середовища... як цілісна навчально-виховна система функціонує у межах трьох взаємообумовлених компонентів: «Школа повного дня», «Школа без вихідних», «Канікулярна розвивально-оздоровча школа», – що «створює умови до формування та виявлення в певному соціумі сталої поведінки дітей, імунітету до негативних впливів соціального середовища групи або окремих осіб» [2, с. 26]. Цікавим нам вбачається створення у межах навчального закладу цілісної соціально-виховної системи, що поєднує освітню, соціокультурну та здоров'язберігаючу діяльність та забезпечує узгодженість впливу різних суб'єктів соціального впливу на школярів у процесі їхнього навчання, виховання та розвитку.

Ще одним із шляхів зміцнення виховної функції загальноосвітніх навчальних закладів є, на наш погляд, використання педагогічного потенціалу патріотичного виховання з метою роботи з учнями, схильними до дезадаптації. А. Плешаков пропонує у якості профілактичного засобу, «що може попередити появу та розповсюдження бездоглядності відкривати у школі кадетські класи, як осередки виховання патріотичних почуттів, кращих якостей національного характеру» [8, с. 32].

Аналіз досліджень І. Топчій показав, що з бездоглядними підлітками потрібно здійснювати профілактичну діяльність іншими методами та засобами ніж з іншими учнями. Автор пропонує використовувати такі ефективні стратегії у профілактиці паління серед підлітків [10, с. 36]: обговорення тільки тих актуальних проблем, які актуальні саме для підлітків; діяльність з підвищення самооцінки підлітків; розвиток у підлітків любові та поваги до себе, до власного здоров'я; робота з оточенням дитини; надання профілактичної інформації, звертаючи увагу на конкретну цільову групу залежно від ставлення до куріння; спрямування профілактичних зусиль не на боротьбу з підлітками, які палять, а на боротьбу проти того, хто хоче примусити їх курити; врахування у профілактичній діяльності прагнення підлітків до наслідування та дотримання цінностей референтної групи. У роботі з підлітками автор пропонує використовувати кілька підходів, що є найбільш ефективними у профілактиці куріння [10, с. 36]: 1) підхід *ризик* (ризик відсутності рішучості у запереченні тим, хто закурює у присутності некурців; сміливість і ризик, щоб відмовитися від звички паління); 2) підхід *рекламування некуріння* (пропаганда некуріння – позитивного явища); 3) підхід *виділення куріння з-поміж інших видів проблемної поведінки* (спочатку з підлітками обговорюють теми паління, а після – наркоманії та алкоголізації як пов'язаних явищ); 4) підхід *через зниження рівня куріння серед дорослих* (вплив на підлітків через значущих членів їхнього оточення). Дослідник доводить, що профілактичні заняття доцільно проводити у 6-8 класах, коли бездоглядні підлітки тільки починають палити. Цікавими нам вбачаються запропоновані автором стратегії та підходи до здійснення профілактики паління у підлітковому середовищі, які можливо використовувати фахівцям соціальної сфери, що працюють школі та інших соціальних інституціях з профілактики паління як однієї з форм адиктивної поведінки підлітків.

Аналіз досліджень Т. Федорченко дозволив виявити сучасні теоретико-методичні та практичні аспекти профілактичної роботи із школярами на основі нових концептуальних підходів до виховання неповнолітніх в умовах соціокультурного середовища. Автором окреслено шляхи профілактики девіантної поведінки на основі гуманізації сучасної школи, розкриті форми і методи здоров'язберігаючого навчання і виховання, попередження і подолання насильства неповнолітніх при взаємодії школи, сім'ї та правоохоронних органів. Одним із визначальних чинників, що зумовлюють прояви девіантної поведінки дітьми автор визначає вплив типових негативних стосунків батьків та дітей у функціонально-неспроможних сім'ях [11, с. 82-83]. Як зазначає автор, «здорове соціокультурне середовище – це простір спільного буття, перетворений всіма суб'єктами виховання у простір інтегративного впливу на програму розвитку і самореалізації особистості» [11, с. 106]. Тоді виховний простір – «ще частина потенційного виховного середовища, що освоєна вихователями і вихованцями... Сходження, поєднання виховного простору навчального закладу та життєвого простору учня породжує простір розвитку життєстійкості, життєздатності учнів, забезпечує набуття ними ключових життєвих компетенцій» [11, с. 113-114]. Як стверджує автор, «надзвичайно важливим є впровадження ідеї виховного простору, дружнього до дитини у навчальних закладах місцевої громади» [11, с. 115]. Автор доводить, що «створення превентивного виховного простору передбачає партнерську взаємодію служб у справах дітей, правоохоронних органів, закладів освіти, культури, охорони здоров'я, спорту, громадських організацій та координацію їхніх зусиль щодо вирішення проблем фізичного, психічного, морального, соціального і духовного розвитку дітей; забезпечення умов попередження девіантної поведінки дітей та підлітків, досягнення неперервності та єдності підходів у роботі із цією цільовою групою», а «формування відповідальної поведінки школярів є метою профілактики девіацій поведінки в умовах превентивного виховного простору» [11, с. 152]. Цілком поділяємо позицію автора про необхідність формування у процесі профілактичної діяльності відповідальної поведінки школярів як запоруки їхньої успішної соціалізації в освітньому середовищі.

Слушною нам видається ідея дослідниці використовувати у профілактичній діяльності з батьками дітей елементів народної педагогіки. «Акордом організаційних заходів зі створення позитивного мікроклімату в класному колективі є «спільні збори вчителів, учнів і батьків з художніми виступами, добрим гумором, доброзичливими побажаннями» [11, с. 192]. Використання вищезначеного у виховному процесі школи, на нашу думку, сприятиме зміцненню зв'язку та співробітництва сім'ї та школи. Пропонована автором система роботи з профілактики девіантної поведінки дітей і підлітків в умовах соціокультурного середовища сучасної школи містить: 1) аналіз факторів, які спричиняють деструктивну поведінку неповнолітніх; діагностику на рівні мікрорайону, школи, класу, індивідуальних особливостей; 2) подолання неспішності, втрати інтересу до навчання; 3) взаємодія учнів, вчителів та батьків як суб'єктів профілактичної взаємодії; 4) успіх профілактичної роботи може забезпечити лише кваліфікований вчитель-вихователь; 5) участь учнів із девіантною поведінкою у позашкільній діяльності – важлива умова соціальної адаптації таких учнів; 6) профілактика насильства в сім'ї; 7) використання можливостей учнівського самоврядування. Отже, розроблена Т. Федорченко система профілактики девіантної поведінки дітей і підлітків у соціокультурному середовищі сучасної школи є концептуальною теоретичною основою у створенні моделі роботи фахівця соціальної сфери з профілактики дезадаптації учнів у різних закладах системи освіти, пропоновані автором ідеї покладено в основу розробки методичного забезпечення професійної підготовки майбутніх фахівців.

Однією з поширених форм поведінкових девіацій учнів у закладах освіти є виявлення агресії до своїх однолітків, учителів, оточення, що поступово може спричинити дезадаптацію цих школярів на рівні класу, школи чи мікросоціуму. Т.Є. Федорченко пропонує здійснювати роботу з профілактики агресивності у колективах навчальних закладів у таких напрямках [12, с. 38-39]: 1) створення позитивного мікроклімату у шкільному колективі; 2) зміна байдужого ставлення вчителів до «проблемних» учнів; 3) заохочення агресивних бездоглядних підлітків до підтримання стосунків з друзями, участі у спортивному та громадському житті; 4) дотримування правил у взаємодії з учнями; 5) переорієнтація педагогічної взаємодії з негативної на конструктивно-розвивальну. Автор стверджує, що успіху у профілактиці агресивності у шкільних колективах «можна досягти за умови одночасної роботи з класом, батьками, вчителями-предметниками й окремими учнями» [12, с. 39]. Класний керівник має проводити з класом діяльність, спрямовану на усвідомлення учнями необхідності зміни патогенного (руйнівного) мислення на саногенне (оздоровче), що є запорукою сприятливого мікроклімату та емоційного середовища в класі (проводити бесіди, тренінги, диспути) [12, с. 40]. У роботі з учителями, які ставали причиною багатьох конфліктних ситуацій, проявів агресивності з боку учнів автор пропонує використовувати методи психотерапії, корекції їх негативної психічної енергії, негативних емоцій, що руйнують енергетичне поле учнів. Окрім цього для ефективної діяльності з профілактики агресивності учнів пропонують використовувати такі ефективні методи координації педагогічних впливів на агресивних учнів та їхніх жертв як: психолого-педагогічний консиліум та «малі педради». Вважаємо за потрібне використання усього пропонованого автором комплексу методичних порад у роботі фахівців соціальної сфери з профілактики агресивності учнів у різних соціальних інституціях, як запоруки проведення системної оздоровчої діяльності у середовищі закладів, що сприятиме недопущенню дезадаптації школярів.

Ще одним із провідних напрямом у виховній роботі школи можна виділити профілактику адиктивної поведінки школярів. Н. Пихтіна та Р. Новгородський визначають, що існує *три підходи* у профілактиці вживання наркотичних речовин учнями [7, с. 171]: 1) *прямий предметний підхід* (вивчення під час уроків та позаурочної діяльності різноманітних концепцій щодо проблеми); 2) *альтернативний* (спрямування освітньо-виховних можливостей школи на поліпшення соціалізації особистості учнів шляхом включення їх до інтелектуальної, соціокультурної та розважальної діяльності, що здатна замінити наркотичні речовини); 3) *прямий селективний* (вплив на окрему особистість, що зловживає наркотичними речовинами з боку вчителів, спеціалістів, лідерів молодіжного руху тощо з метою недопущення її подальшої дезадаптації та згубного впливу на колектив учнів). Ознайомлення педагогів навчальних закладів та фахівців соціальної сфери з особливостями вищезначених підходів забезпечить підвищення їхньої методичної підготовки до здійснення профілактичної діяльності та сприятиме підвищенню соціально-виховних профілактичних антинаркотичних можливостей різних суб'єктів в освітньому середовищі.

Важливим напрямом профілактичної роботи з учнями початкових класів з девіантною поведінкою в загальноосвітніх навчальних закладах О. Скребець та Т. Смірнова визначають здійснення лікувально-профілактичного впливу, що передбачає «направлення на консультацію до спеціаліста; відвідування учнів на дому батьківським патрулем; утягування у цікаву та доступну для учнів діяльність тощо», а також захист інтересів дитини, яка потрапила в несприятливі сімейні або виховні умови через [9, с. 25]: 1) проведення співбесіди з батьками, зосередження уваги на потенційних можливостях та інтересах дитини, попередження репресій з боку батьків; 2) руйнування психологом та соціальним педагогом негативного стереотипу учня у школі, включення його до певного виду діяльності, що забезпечить розкриття його позитивного потенціалу. Нам близька позиція авторів стосовно розгляду девіантної поведінки молодших школярів як наслідку несприятливих умов їхньої соціалізації, тому пропонований

дослідниками лікувально-профілактичний вплив на молодших школярів з девіантною поведінкою є, на нашу думку, ефективним напрямом роботи фахівців соціальної сфери з профілактики дезадаптації учнів.

Аналізуючи досвід зарубіжних фахівців, В. Шахрай виокремлює такі важливі ідеї для роботи з дезадаптованими підлітками [13]: групова психодрама (краще розігрувати не реальні події, а символічну гру); психотерапевтичні історії про дитину, яка попадає у складну життєву ситуацію та знаходить вихід з неї краще інсценувати); казкотерапія (діти мають самі придумувати та розігрувати казки, замінювати їх кінець, або сюжет). В алгоритмі діяльності з використанням маскотерапевтичної процедури дослідниця виділяє такі етапи [13, с. 43-44]: 1) виготовлення масок; 2) словесні пояснення сутності маски; 3) взаємодія з маскою, що розширює комунікативні вміння, творчі здібності, здатність до самооцінки та самопрезентації; 4) обговорення результатів маскотерапевтичного заняття. Автор визначає важливі правила, яких має дотримуватися соціальний педагог, що працює з дезадаптованими підлітками [13, с. 45]: відмова від команд, указівок, вимог, примусу; добровільність участі дітей у виконанні завдань; право дитини на вибір видів і змісту творчої діяльності, на можливість працювати у власному темпі; схвалення всіх продуктів творчої діяльності дитини, незалежно від їхнього змісту, естетичного вигляду; заборона на порівняння, оцінні судження, критику, покарання. Отже, для роботи з дітьми із проявами різних дезадаптацій автор пропонує наступні засоби: класичні театральні-художні засоби; лялькотерапію; маскотерапію; психодраму; театралізовані психотерапевтичні історії; казкотерапію та експромтне інсценування казки. Вважаємо за потрібне у підготовці фахівців соціальної сфери до роботи з профілактики дезадаптації учнів використовувати елементи усіх вищезазначених технік, а також створювати умови для розвитку професійних вмінь та навичок ефективної взаємодії з зазначеним контингентом з дотриманням визначених правил роботи.

Однією з важливих проблем, які мають вирішувати фахівці соціальної сфери в роботі з профілактики дезадаптації учнів є правильне визначення причин їхньої дезадаптації. Для діагностування неповнолітніх з явними ознаками різних форм соціально-педагогічної занедбаності І. Парфанович адаптовано Карту обстеження соціально-дезадаптованих неповнолітніх, а на її основі створено соціально-педагогічний паспорт неповнолітніх дівчат девіантної поведінки. Причому, як зазначає автор «карта – це розширений варіант діагнозу, що призначений для осіб, які здійснюють профілактичну роботу, а у паспорт заносять лише короткі результати за кожним з показників, тому він призначений для тих, хто відповідає за регуляцію профілактики» [6, с. 58]. Отже, враховуючи специфіку соціально-педагогічної діяльності, яка має здійснюватися соціальним педагогом разом із психологом та іншими фахівцями соціальної інституції важливими у їхній діяльності стають соціальний паспорт та карта обстеження, як документи, що містять інтегровану характеристику дезадаптації дитини. Тому ознайомлення з їх змістом та можливостями використання у роботі з профілактики дезадаптації дітей та молоді є одним із завдань у професійній підготовці фахівців соціальної сфери.

Висновки і перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження. Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити такі висновки: 1) у роботі фахівців соціальної сфери з профілактики дезадаптації учнів слід враховувати такі концептуальні ідеї (використання міждисциплінарного підходу; розвиток толерантності у фахівців соціальної сфери; підвищення теоретико-методичної готовності фахівців соціальної сфери до профілактичної соціально-педагогічної діяльності з учнями; активізація процесів особистісного самовизначення фахівців у напрямі профілактики дезадаптації учнів; опанування інноваційного досвіду роботи з профілактики дезадаптації учнів; проектування профілактичного виховного простору); 2) для забезпечення результативності роботи фахівців соціальної сфери з профілактики дезадаптації учнів у закладах освіти визначено таку логіку процесу (діагностування проблем учнів та особливостей їхньої соціалізації на рівні мікрорайону, школи класу та сім'ї учнів; розробка моделі та проекту профілактичної допомоги на усіх вищезазначених рівнях; запровадження розробленого проекту профілактичних заходів; забезпечення супроводу учнів, схильних до дезадаптації у процесі профілактичної допомоги з метою запобігання розвитку девіантної поведінки; рефлексивно-корекційний блок); 3) у роботі фахівців соціального профілю з профілактики дезадаптації учнів слід використовувати такі ефективні методи (казкотерапія, лялькотерапія, психотерапевтичні історії, маскотерапія, арттерапія), а також засоби (карта та соціально-педагогічний паспорт дезадаптованої дитини, спортивні засоби, засоби мистецтва, етнопедагогічні засоби, засоби патріотичного виховання, засоби, спрямовані на збереження та зміцнення здоров'я учнів тощо). Усі вищезазначені ідеї покладено в основу розробки методичного забезпечення для професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до профілактики дезадаптації учнів у різних закладах системи освіти.

Перспективним напрямом подальших досліджень є розробка моделі професійної підготовки фахівців соціальної сфери до профілактики дезадаптації учнів у закладах освіти, а також визначення діагностичного інструментарію та рівнів їхньої професійної готовності до означеного виду діяльності.

Використані джерела

1. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. – 2-ге видання / За заг. ред. проф. І.Д. Звереві. – Київ, Сімферополь: Універсум, 2013. – 536.
2. Ігнатів О.В. Модель «Школи повного року навчання» в контексті профілактики дитячої бездоглядності / О.В. Ігнатів, Л.О. Ставнича // Пост методика. – № 2 – 2009. – С. 26-28.

3. Кириченко В.І. Виховний простір: сутність і технологія створення / В.І. Кириченко, Г.Г. Ковганич // Пост методика. – № 2. – 2009. – С. 7-15.
4. Лодкина Т.В. Социальная педагогика. Защита семьи и детства: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – 4 изд. / Т.В. Лодкина. – М.: Издательский центр «Академия», 2009. – 208 с.
5. Оржиховська В. Сучасні проблеми дитячої бездоглядності в Україні та шляхи їх вирішення / В. Оржиховська // Пост методика. – № 2. – 2009. – С. 5-7.
6. Парфанович І.І. Діагностика соціально-педагогічних характеристик дівчат девіантної поведінки загальноосвітніх шкіл / І.І. Парфанович // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – № 4. – 2011. – С. 56-64.
7. Пихтіна Н.П. Профілактика та соціально-педагогічна робота з дітьми девіантної поведінки: Навчально-методичний посібник / Н.П. Пихтіна, Р.Г. Новгородський. – Ніжин: Видавництво НДУ імені М. Гоголя, 2007. – 239 с.
8. Плешаков А.В. Патріотичне виховання попереджає і долає дитячу бездоглядність / А.В. Плешаков // Пост методика. – № 2. – 2009. – С. 32-33.
9. Скребець О.М. Психолого-педагогічні аспекти виховання учнів з девіантною поведінкою в загальноосвітній школі / О.М. Скребець, Т.І. Смірнова // Пост методика. – № 2. – 2009. – С. 23-25.
10. Топчій І.В. Профілактика вживання неповнолітніми психоактивних речовин/ І.В. Топчій // Пост методика (Превентивне виховання). – № 2 – 2009. – С. 34-36.
11. Федорченко Т.Є. Подолання агресивності як засіб профілактики бездоглядності / Т.Є. Федорченко // Пост методика. – № 2 – 2009. – С. 37-40.
12. Федорченко Т.Є. Соціально-педагогічні засади профілактики девіантної поведінки школярів в умовах соціокультурного середовища: Монографія / Т.Є. Федорченко. – Черкаси: ЧП Чабаненко Ю.А., 2009. – 358 с.
13. Шахрай В.М. Профілактика соціальної дезадаптації підлітків через залучення їх до театральної-ігрової діяльності / В.М. Шахрай // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – № 3. – 2012. – С. 39-46.

Kostina V.

TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS IN CREATION OF SCHOOL EDUCATIONAL SPACE AS A CONDITION FOR PREVENTION OF MALADJUSTMENT OF PUPILS

The article analyzes the experience of the social and socio-educational work of prevention of maladjustment among pupils of secondary schools, describes the factors contributing to maladjustment of pupils and innovative methods of social and pedagogical work to prevent them.

Specifies the work features of specialists of the social sphere (social pedagogues, psychologists, head teachers, social workers) with a view to combining efforts to design preventive educational school space, which will provide the pupil development as a subject of his or her own life, success.

Systematizes the innovative ideas for creating of educational environment, which provides prevention of maladjustment of pupils as well as gives effective methods and means for the prevention of maladjustment of pupils: «Full-day school», «No-weekends school», «Vacation developmental-healing school»; the opening of cadet classes in school, as means of patriotic education using the potential of the finest examples of national education; the creation of social and cultural environment of family, school and law enforcement authorities' interactions as a condition for the prevention of deviant behavior of pupils, ensuring the development of their resilience, key life competencies and social responsibility; usage in educational work of elements of folk pedagogy; improving the microclimate in the pupil teams and prevention of school neglect by students from families at «risk», etc. The above-mentioned conceptual ideas should be considered in the training of future specialists of social sphere for designing educational school space as condition of prevention of factors causing maladjustment of pupils.

The work of specialists of the social sphere of prevention of maladjustment of pupils should use a multidisciplinary approach; develop tolerance as a condition of successful interaction with the pupils prone to maladjustment; improve the theoretical and methodological framework for the implementation of preventive socio-educational activities with pupils to develop professional competencies and personal and professional qualities of specialists of social sphere; intensify processes of personal self-definition of specialists in the direction of prevention of maladjustment of pupils; contribute to mastering innovative practices on the prevention of maladjustment of pupils.

Key words: *specialist of the social sphere, prevention of maladjustment of pupils, educational space, school, professional training.*

Стаття надійшла до редакції 03.03.2017 р.